

Müslümanlar
ve
Diğer Din Mensupları

**Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla
İlişkilerinde Temel Yaklaşımlar**

Ankara - 2004

Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları / 4

İSLÂM DIŐI DİNLERE KUR'ÂN'IN TEMEL YAKLAŞIMI VE İBRAHİMİ DİN ÖLÇÜŐÜ

Prof. Dr. Ekrem SARIKÇIOĐLU*

İslam'ın daha ilk dönemlerinden beri hem politeistleri ve hem de Kutsal Kitap mensuplarını diyaloga ve İslam'a davet ettiğini biliyoruz. Ancak bunlardan çok tanrıcılar doğrudan doğruya İslam'a çağrılırken, bazı temel prensiplerden hiç taviz verilmediğini, ya İslam'ı kabul edersiniz veya İslam'ın dışında yani hidayet dışında kalırsınız tutumu içinde bulunulmuştur. Allah'ın dışında kabul ettikleri tanrısal varlıklardan ve onların müşahhas temsilcilerinden, yani putlarından tamamen uzak durmaları ve onları terk etmeleri istenmiştir. Onlara karşı ahiret inancı vurgulanmış, ölümden sonra dirilme ve tüm insanlığın muhakeme edileceği inancını kabul etmeleri istenmiştir. Allah'ın insanlarla aralarından seçtiği peygamberleri vasıtasıyla konuğu ve onlarla mesajlarını iletteği vurgulanmış, onların inkarları tenkit edilmiştir. Gelin pazarlık edelim de bir noktada ittifak arayalım teklifi olmamıştır. Ya İslam'ı tüm bütünlüğü içinde kabul edersiniz veya hidayet dışında kalırsınız mesajı verilmiştir. Onlara İslam teklif edilmiş, onlarla çeşitli konularda tartışılmış, ama diyalog ve uzlaşma teklifi yapılmamıştır. Müslüman Hint Hükümdarları da Kur'an'ın bu hükmüne göre yüzyıllar boyunca tavır almışlar, putlara tapan çok tanrıcılığını kendi inançlarında, kendi hallerinde serbest bırakmışlar; hoş görülü olmuşlardır. Aralarında bazı diyalog girişimleri olduysa da meyvesi uzlaşma değil, Sihizm gibi yeni sentezci bir din olmuştur. Kökte yaratıcı Tanrı tasavvuru olmayan Budizm'in gelişmesinde, Mahayana ve Tantra mezheplerinde görüldüğü gibi, yaratıcı tanrı kabulü olduysa da, vahdaniyete değil, Buda'nın uluhiyetine dönmüştür. Suretleri yapılan diğer Hint ilahlarından da vaaz geçilmemiştir.

İslam'ın Kitap Ehline yaklaşımı daha ılımlıdır. Onlara gelin İbrahim Dininde uzlaşalım, İbrahim Dininde birleşelim teklifi yapılmıştır. Yani Kitap Ehline diyalog ve uzlaşma teklif edilmiştir. Askarî müşterekler paydası olarak İbrahim Dini vurgulanmıştır. Bu sebeple Kur'an'da açıklanan İbrahim Dininin temel prensiplerinin tespiti çok önemlidir, diyalogtaki ölçülerimizin de ölçütü olacaktır. Burada Kitap Ehli içinde İbrahim dininin temel prensiplerine aykırı gelişmeler varsa, onlardan

* Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

vaaz geçmeleri istenmektedir. Diyalogta sağlam durabilmemiz için bunların neler olduğunu iyi bilmemize gerek vardır. Bu temel esaslar dışındaki Kitap Ehlinde gördüğümüz farklılıkları, ilahi dinlerin zaman ve mekan içinde gelişen, kendilerine has zenginlikleri veya özellikleri olarak kabul etmemize imkan verecektir. Onlara bir itirazımız olmayacaktır. Bu noktada onların da bizim farklılıklarımızı, Müslümanların tarihi ve coğrafi kültürel zenginliği olarak kabulleri gerekecektir!

Bu ölçüt kanaatimca yalnız Ehli Kitapla diyalogumuzda değil, ağırlıklı olarak politeist görünüm sergileyen Hint ve Uzak Doğu dinleri ile temaslarımızda da geçerli ölçüler olabilecektir. Çünkü Hint politeizminin Hicaz bölgesi politeizminden biraz daha farklı olduğu, kendilerine has ölüm sonrası bir hesap verme, kutsal kitap ve vahiy tasavvurları bulunduğuna şahit oluyoruz. Öyleyse İbrahim Dini Nedir? Sorusuna Kur'an ışığında cevap aramamız önümüzü daha iyi aydınlatacaktır:

1. Allah İnancı

Hz. İbrahim'in hayatı politeizme ve kavminin inandığı ilahlarına ve putlarına karşı mücadele ile geçmişti. Mücadelesini putları kırmaya kadar götürmüştü. Yani tanrı veya tanrısal varlıkların suretlerinin yapılması İbrahim Dininde yasaktı. Konu Kitap Ehlinin de, Müslümanların da malumudur. Tevrat da, Kur'an da aynı şeyleri söylüyor.¹

Kitap Ehliyle diyalog yaklaşımlarında ise, “*Onlar: Yahudi veya Hıristiyan olun ki doğru yolu bulasınız, derler. De ki: Hayır, (bizimki), batıl olan her şeyden yüz çeviren ve Allah'tan başkasına ilahlık yakıştıranlardan olmayan İbrahim'in inanç sistemi(dir).*” (2/135). Allah konusunda “*eğer (ötekiler de) sizin inandığınız gibi inanırlarsa şüphesiz doğru yolu bulmuş olurlar, yüz çevirirlerse de derin bir çıkmaza saplanmış olurlar...*” (2/136) buyrulmaktadır. Müslümanlar uyarılarak Kitap Ehline özellikle Hıristiyanlara şöyle denir: “*De ki: Allah hakkında bizimle tartışıyor mu sunuz? Nasıl olur? O, bizim gibi sizin de Rabbinizdir; bizim işimiz bize, sizin işiniz de size aittir ve biz kendimizi yalnızca O'na adanmışızdır.*” (2/139) Bu ayetle mutlak vahdaniyet konusunda Müslümanların hiçbir şekilde Kur'an dışına çıkmamaları; İsa'nın uluhiyeti ve kâinatı yaratması vs. gibi ısrarlar karşısında “*bizim işimiz bize, sizin işiniz size*” diyerek diyalogu bırakmaları tavsiye edilmektedir. Buna bağlı olarak komünyon ayınındeki ekmek ve şarabın,

¹ Bakara,126,128,131; En'am,74-78,81; İbrahim, 35; Şuara, 81; Meryem, 44-46; ankebut, 17; Sâffat, 86; Müntehine, 4. Tekvin, 12/7; 15/1-21; 17/1; 18/1-22.

maddi görünümün ötesinde “tanrısal mahiyet taşıdığı, ve yiyenleri-
içenleri de tanrılaştırdığı” yorumlarının da kabulü mümkün görünmüyor.

Ehli Kitaba bir başka itiraz da, Hıristiyanların Papa, Kilise Babaları, Yahudilerin Ezra ve Talmud yazarları gibi din büyüklerini ve âlimlerini yanılmazlık gibi tanrısal vasıflarla vasıflandırmalarına, içtihatlarını tanrısal buyruk olarak algılamalarıdır. Nitekim “*De ki; Ey geçmiş vahyin izleyicileri! Sizinle bizim aramızda ortak ilkeye gelin: Allah’tan başka kimseye kulluk etmeyeceğiz, O’ndan başka hiçbir şeye ilahlık yakıştırmayacağız ve Allah ile birlikte insanları rab edinmeyeceğiz...*” (3/64) buyurarak dinî otoritelere verilen tam veya yarı tanrısal özellikler, tanrısal sıfatlar tenkit edilmektedir.² “*Ey geçmiş vahyin izleyicileri, Tevrat ve İncil’in kendisinden (uzun zaman) sonra vahyedildiğini gördüğünüz halde İbrahim hakkında neden tartışıyorsunuz? Aklınızı kullan mı yor musunuz?*” (3/65) “*İbrahim, ne bir Yahudi, ne de Hıristiyan idi, ama kendini Allah’a teslim ederek her türlü bâtıldan yüz çevirmiş biriydi; ve ondan başka bir şeye ilahlık yakıştıranlardan değildi,*” (3/67) buyurarak İbrahim’in Allah inancının, sisli, puslu bir vahdaniyet değil, berrak ve sade olduğuna, tanrısal sıfatların herhangi bir yaratığa verilemeyeceğine işaret etmektedir. Hatta “*O, melekleri ve peygamberleri tanrı edinmenizi (de) emretmez. ...*” (3/80); “*kim Allah’a teslimiyetten başka bir din ararsa, bu kendisinden asla kabul edilmeyecek ve o ahirette kaybedenlerden olacaktır.*” (3/85) buyurarak vahdaniyetin kesin sınırlarını çizmektedir. Kısaca: Her şeyi yaratan tek Tanrıyı kabul, ve onun dışında hiçbir yaratığına tanrısal vasıflar atfedilemeyeceği, ilk prensip olmaktadır.

2. Ahiret İnancı

Günümüzde ve tarihte bazı Yahudi gurupları Tevrat’ta açıkça zikredilmediği gerekçesiyle ahireti kabul etmeseler de, genelde Yahudiler de Hıristiyanlar da ahirete inanırlar. Kur’an, yalnız Yahudi ve Hıristiyanlar için süreli ceza imtiyazı öngörmeye karşı çıkmış, diğer ayrıntılarda polemige girişmemiştir. Hz. İbrahim’in ahiret inancını ise vurgulamıştır. Duasında “*...Allah’a ve ahiret gününe iman edenlere bereketli rızıklar başışla*” (2/126) demesi; kavmini uyarırken “*... kıyamet gününde birbirinizi inkar eder ve birbirinizi lanetlersiniz. Varacağınız yer de ateştir ve hiçbir yardımcınız da yoktur*” (29/25) demesi bunun göstergeleridir.

² (Muhammed Esad,s.83).

3. Peygamberlik İnancı

Kitap Ehli esasta Allah'ın insanlar arasından seçtiği peygamberleri vasıtası ile isteklerini insanlara duyurduğunu kabul eder. Hz. İbrahim ve İsmail dualarında “*Ey Rabbimiz! Soyumuz içinden onlara senin mesajlarını ileticek, vahyi ve hikmeti öğretecek ve onları arındırıp tertemiz kılacak bir elçi çıkar ...*” (2/129) ayeti örneğindeki gibi onlardaki ‘peygamberlik’ inancına işaret eder. Ancak Müslümanların nasıl ki Tevrat ve İncil’deki gibi önceki peygamberlere gelen vahiyleri ve onların peygamberliğini kabul ediyorsa, eski vahiy mensuplarının da Hz. Muhammed’e gelen vahyi ve onun peygamberliğini kabul etmeleri gerektiğini söyler. “*De ki: Ey geçmiş vahyin izleyicileri! Allah yaptığımız her şeye şahit iken neden O’nun mesajını kabul etmekten kaçınıyorsunuz?*” (3/98) buyurarak Hz. Muhammed’in peygamberliğinin ve mesajının en azından prensip olarak kabul edilmesini ister. Hatta “*...başka inançların bağlıları arasında onun bir kısmının geçerliliğini inkar edenler var*”(13/36), buyurarak bazı misyonerlerde görüldüğü üzere, işlerine geldiği ayetleri kabul, işlerine gelmeyenleri ret politikalarını tenkit eder.

4. Melek İnancı

Hz. İbrahim’in meleklerle ilişkisi ve karşılaşması hakkında hem Kur’an’da ve hem Tevrat’ta âyetler vardır. İshak’ın müjdelenişi (15/51-57), Lût ve kavmi hakkındaki âyetlerde sözü edilen âyetler (15/58-74) Kur’an’ın şahitliğidir. Benzeri âyetler Tevrat’ta da vardır.³ Ancak ayrıntıda bazı farklılıklar varsa da bunlar tefsir farklılıkları olarak kabul edilebilirler. Hıristiyanların “Kutsal Ruh” (Cebrail) inancında olduğu gibi, meleklerle tanrısal sıfatlar yakıştırmalarını, vahdaniyete gölge düşürmesi sebebiyle karşı çıkar.

5. Hz. İbrahim’de Davranışlar ve Değerlendirilmeleri

Şüphesiz her dinde inanç konuları olduğu gibi ibadet ve ahlak konuları da vardır: Kur’an’da “*... Biz İbrahim ve İsmail’e emrettik: Mabedimi, onu tavaf edecekler için onun yakınında tefekküre dalacaklar için ve (namazda) rukû ve secde edecekler için temiz tutun*” (2/125) buyrulmakta; yiyecek yasakları ile ilgili olarak da “*Tevrat indirilmeden önce, İsrail Oğullarının (günah diyerek) kendine yasakladığı şeyler dışında bütün yiyecekler onlara helal idi....*” (3/93) haberiyle Tevrat’ta Nuh şeriatı olarak bilinen hükümler gereğince kan ve leş dışında her türlü

³ Tekvin, 16/7-13; 18/1-22.

hayvanî ve nebâtî gıdanın helal olduğunu söyleyen Tevrat ayeti onaylanmaktadır.⁴ Ana-baba bir kardeş evlilikleri de yasaklanmıştı. Kur'an ve Tevrat'ın bu âyetleri Hz. İbrahim için de geçerli idi.

Geçmiş vahyin izleyicileri arasında sayıları az da olsa, doğru inançta ve doğru davranışta olanların varlığından da söz edilir: "... Geçmiş vahyin izleyicileri arasında gece boyunca Allah'ın ayetlerini okuyan ve O'nun huzurunda secdeye kapanan dosdoğru insanlar da vardır. (3/113) Onlar Allah'a ve Ahiret Gününe inanırlar, doğru olanı emreder, eğri olandan alı koyarlar ve hayırlı işlerde birbirleriyle yarışır: işte bunlar dürüst ve erdemli kimselerdendir. Onların yaptığı hiçbir iyilik karşılıksız bırakılmayacaktır. Çünkü Allah kendisine karşı sorumluluklarının bilincinde olanları iyi bilir." (3/114-115) buyrulur. Fakat onların ibadet tarzları tartışma konusu edilmez

On Emir olarak Tevrat'ta zikredilen hususlar ise Kuran'da da vardır, Ehli Kitap mensuplarınca da benimsenir. Kur'an Hz. İbrahim'in ahlâkını şöyle özetler: "Gerçek şu ki, İbrahim insana yakışan bütün erdemleri kendinde toplamasını bilen, yalan ve sahtelik taşıyan her şeyden yüz çevirerek Allah'ın iradesine yürekte bağlanıp boyun eğen biriydi..." (Kur'an 16/120). Kısaca Hz. İbrahim'in evrensel ahlâkın takipçisi olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz.

Görüldüğü üzere Müslümanların diğer dinlerle diyalogunda temel ahlak konularında bir sorunu yoktur. Problem inanç konularında ve özellikle vahdaniyet konusundadır. Nitekim değerli araştırmacı ve büyük ilim adamı merhum Anne Marie Schimmel de diyalogta bir yerlere varılmak isteniyorsa, taraftarların ana konuya odaklanmalarını ve "Tanrı Tasavvuru" konusunda görüşmelere başlamalarını ve sürdürmelerini tavsiye eder.

⁴ Tekvin, IX/3-4.